

Rapport fra konference i Washington DC.
September, 1995.

"Arbejde, stress og sundhed - hvordan skaber vi sundere arbejdspladser?"

Det psykosociale arbejdsmiljø er altid et godt barometer for, hvordan samfundet udvikler sig økonomisk og socialt. Det blev endnu en gang demonstreret ved den store internationale konference om "Arbejdsmiljø, stress og sundhed", der blev afholdt i Washington DC efteråret 1995. Omkring 1.000 forskere og andre interesserede var samlet i 4 dage for at fremlægge og diskutere forskningsresultater om psykosocialt arbejdsmiljø. Af de 1.000 deltagere var to trediedele fra USA. De resterende kom overvejende fra Holland, Finland, Sverige, Japan og UK. Fra Danmark var vi syv, og det var på mange måder en meget lærerig oplevelse.

Set fra et dansk synspunkt var kongressens to store emner noget af en overraskelse: "Downsizing" og vold. Ved downsizing forstår man en bevidst personalereduktion, som gennemføres for at reducere omkostningerne. Downsizing viste sig at være et meget varmt emne i mange lande - både i den private og offentlige sektor. En repræsentant for det svenske "Statshälsan" fortalte, hvordan antallet af ansatte i den svenske stat er blevet reduceret fra 430.000 til 250.000 i løbet af en tiårs periode. Halvdelen af de 180.000 fyrede har fået fortsat beskæftigelse i koncessionerede selskaber, mens de øvrige 90.000 har måttet finde sig ny beskæftigelse. De løsninger, Stathälsan har kunnet bidrage med, har været individuelle: Hjælp til omstilling til anden beskæftigelse samt træning i individuel "stress management". Samtidigt med, at personalet er blevet reduceret, har der været øgede jobkrav og øget (ubetalt) overarbejde hos de tilbageblevne. Effekterne heraf er ikke blevet undersøgt.

En engelsk forsker rapporterede, hvorledes downsizing foregår i UK. Man stiller simpelthen fire spørgsmål: 1. Er denne offentlige aktivitet nødvendig? (Hvis nej: Nedlæg den). 2. Behøver den at være offentlig? (Hvis nej: Privatisér den). 3. Kunne den udliciteres? (Hvis ja: Gør det). 4. Er den velorganiseret? (Hvis ikke: Gør det). Som et resultat af denne politik gennem 1980'erne er det nu igen blevet normen at arbejde 12 timer om dagen, og langtidsfraværet er faldet, idet folk går på job med sygdomme og skavanker i større omfang end før. Som i Sverige har konsulentfirmaer og BST-er først og fremmest hjulpet med til at gennemføre processen så gnidningsfrit som muligt, hvorimod man ikke har forsket i de helbredsmæssige konsekvenser.

En amerikansk BST-sygeplejerske forklarede, hvordan et stort amerikansk chokoladefirma havde haft downsizing for første gang i firmaets historie. Det var en ekstra smertefuld proces, idet der var tale om et over 100 år gammelt familieejet firma med en glørværdig tradition for en human personalepolitik. Efter råd fra et konsulentfirma skulle firmaet rekonstrueres. Ikke fordi det var nødvendigt for at overleve, men for at "bevare den konkurrencemæssige skarphed". Som led i omstillingen skulle 3% af de ansatte fyres. Denne prikkerunde blev grebet meget omhyggeligt an, men havde alligevel store omkostninger for firmaet. Således var der mange ansatte, som firmaet gerne ville beholde, der forlod firmaet, fordi stemningen var blevet utryg. Antallet af personlige henvendelser til BST firdobledes, og de fleste klager var "diffuse smerteklager". Virksomheden havde hidtil haft den politik, at man ikke ville have et "stressprogram", idet "stress er noget, der bliver værre, jo mere man taler om det". Nu havde man

selv skabt et stressproblem med "sygdom, skyldfølelser og sorg hos de tilbageblevne ansatte".

I det hele taget var det karakteristisk, at de fleste indlæg om downsizing var mere fokuseret på de tilbageblevne ansatte end på dem, der var blevet fyret. Måske ikke så underligt, når man husker på, at de personer, der fremlagde rapporterne, var ansat i de firmaer, som havde gennemført personalereduktionen.

Lennart Levi fra Stockholm betragtede downsizing fra et mere historisk og overordnet synspunkt. I 1990 var der 24 millioner arbejdsløse i OECD landene, mens der fire år senere var 36 millioner! Det slående ved denne udvikling er, at ingen synes at have et godt svar på, hvordan den skal undgås eller endnu bedre: vendes. Investeringer i den private sektor ser ikke ud til at skabe jobs, og den offentlige sektor er under reduktion. På et tidspunkt, hvor Marx er forkastet af alle, er hans profeti om den industrielle reservearmé gået i opfyldelse. Hvis ikke der gøres noget, vil denne udvikling skabe meget store sociale, etniske og racemæssige spændinger. Levi veg ikke tilbage for at sammenligne med situationen i 30'ernes Europa, som førte til fascismen. "Arbejdsløsheden er menneskeskabt - derfor kan den også afskaffes af mennesker" var Levi's slutreplik.

Som nævnt var volden på arbejdspladserne konferencens andet store emne. Det kom allermest tydeligt til udtryk i temaet for den fælles aftenunderholdning. Normalt ved den slags begivenheder har man en mere eller mindre kulturel aftenunderholdning. I Washington var temaet: "Vold på arbejdet - en special teater- og video-session med lette forfriskninger". Titlen på teaterstykket var "Der skal blod til - et stykke om stress og vold på arbejdet". Videosessionen omhandlede en "Analyse af vold i arbejdet: Masmord og selvmord". Efter den underholdning var der i sandhed behov for "lette forfriskninger"!

Baggrunden for den amerikanske fokusering på vold og overgreb på arbejdspladsen er uhyggelig og tankevækkende. Sytten personer bliver myrdet på arbejdet hver dag. (Hertil kommer så de "almindelige" dødelige arbejdsulykker). Det drejer sig om ekspedienter, institutionspersonale, taxachauffører, politifolk osv., men også om helt almindelige mennesker, der slår hinanden ihjel. En del af tilfældene er ansatte, der slås ihjel af familie eller pårørende, der møder op på jobbet med en pistol og skyder den pågældende.

At det er yderst vanskeligt at dæmme op mod denne udvikling blev demonstreret på mange måder. Mens konferencen foregik, blev det i Texas legalt at gå med skjulte skydevåben. Dette fik mange institutioner og arbejdspladser til at bebude, at man ville indføre forbud mod skjulte våben på de pågældende områder. Imidlertid blev disse planer straks imødegået af riffel-syndikatet og andre pressionsgrupper. Man gjorde gældende, at det er en grundlovssikret ret at gå med skydevåben, og at et forbud på en arbejdsplads ville være det samme som et grønt lys for forbrydere: Kom her og skyd - vi er ubevæbnede!

En forsker fremlagde resultaterne af en undersøgelse af skolelæreres psykiske arbejdsmiljø i et "socialt belastet" område (altså et område med sorte elever). Lærerne berettede om verbale, seksuelle og korporlige overfald begået af elever helt ned til 6-7 års alderen. Mange elever medbragte våben som f.eks. baseballkøller, hammere, skruetrækkere, knive, knuste flasker og tilmed undertiden pistoler. Det meste af volden fandt sted mellem eleverne indbyrdes, men alle lærerne havde oplevet talrige tilfælde af vold mod dem. På et spørgsmål om, hvad man havde tænkt sig at gøre ved problemerne, blev der forlegen tavshed. Endelig kom svaret: "For at være ærlig: Vi aner det ikke. De, der kan, tager deres børn ud af disse skoler og prøver at glemme problemerne".

Selv en session om buschaufførers arbejdsmiljø kom indirekte til også at handle om vold. En forsker fortalte mig om en af grundene til, at det er så svært at få amerikanerne til at bruge offentlige transportmidler (med undtagelse af fly): "Det handler om sikkerhed. Når du står og venter ved et stoppested eller på en undergrundstation, er du sårbar. Du kan blive udsat for alle mulige ting af voldelig karakter. Især hvis du er alene, og især hvis du er kvinde. Og hvordan kommer du fra stationen eller stoppestedet og hjem til din bolig? Det er også farligt. Amerikanernes løsning er sætte sig ind i en låst bil med skudsikkert glas og køre hen til en bevogtet garage i kælderen på arbejdspladsen. Så er man i sikkerhed".

Selv om sessionerne om vold og downsizing var meget dominerende, var der naturligvis mange andre emner på konferencen. Eksempler er hjertekarsygdomme, bevægeapparatlidelser, sammenhængen mellem arbejde og familieliv, fravær fra arbejdet, sundhedsfremme på arbejdspladsen, kønsroller og stress samt naturligvis rene forskningsmæssige emner som f.eks. undersøgelses- og analysemetoder. En af de mest spændende sessioner handlede om buschaufførers arbejdsmiljø. Den internationale forskning på dette område er efterhånden meget omfattende, og man er nu nået så langt, at der er "sikker viden" på ganske mange områder. Danmark er her - takket være Bo Netterstrøms forskning - meget fint repræsenteret. Man er nu ved at gå over i de næste faser, hvor man danner internationale forskernetværk, hvor der tages initiativer på EU-niveau, og hvor der igangsættes interventionsundersøgelser for at vurdere effekterne af forbedringstiltag. Desværre er der indtil videre kun få områder, hvor man er kommet så langt.

Som nævnt i indledningen, afspejler den psykosociale arbejdsmiljøforskning på mange måder de sociale og økonomiske processer i samfundet. Denne påvirkning går også den modsatte vej, hvilket man fik en uhyggelig klar demonstration af under konferencen. Den amerikanske vicearbejdsminister Joseph A. Dear fortalte om den amerikanske kongres' planer for reduktion eller nedlæggelse af NIOSH, det amerikanske arbejdsmiljøinstitut. Foreløbigt går planerne ud på, at reducere budgettet med 30%, men dele af kongressen vil gerne afskaffe NIOSH fuldstændigt. Regler for ergonomiske påvirkninger er allerede blevet standset af kongressen. Et kongresmedlem udtalte: "Endnu er der ingen, der er døde af en tennisalbue". Man er tilmed gået så langt, at man har forbudt NIOSH at indsamle data om lidelser i bevægeapparatet. Filosofien synes at være: "Det, vi ikke ved, har vi ikke ondt af".

Ifølge Joseph Dear er ét af USA's store problemer det voksende svælg mellem profitterne og lønningerne: "Profits are up - payments are down". At han har ret i dette, blev demonstreret af "The Economist" i samme uge, som konferencen blev afholdt. Man bragte her analyser, der viser, at den amerikanske arbejders realløn har været uændret siden 1970 til trods for, at nationalproduktet er næsten fordoblet. Vi har altså fået et økonomisk system, der hverken kan give beskæftigelse eller stigende levestandard til store dele af befolkningen til trods for stor økonomisk vækst. Ifølge den amerikanske viceminister er dette en af de største politiske udfordringer, vi står over for. Hvis disse problemer ikke løses, er det ikke "kun" det psykosociale arbejdsmiljø, det går ud over!